

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՆՈՐՄԵՐԻ ԴԵՐՆ ՈՒ
ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
ՄԻՋՊԵՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵԳՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ՀՐՁԱՆԱԿՆԵՐՈՒՄ**

Հոդվածում անդրադարձ է կատարվել Եվրասիական տնտեսական միության շրջանակներում պետությունների սահմանադրական սկզբունքների և նորմերի դերի ու նշանակության հիմնախնդիրներին, հատկապես, միջպետական ինտեգրման գործընթացների խորացման տեսանկյունից:

Հեղինակը, կատարելով Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների սահմանադրական նորմերի, այդ թվում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ (2015 թվականի փոփոխություններով) ամրագրված առանձին դրույթների համակարգային վերլուծություն և ընդհանրացնելով արդյունքները, կատարել է եզրահանգում, որ սահմանադրական իրավունքը արդյունավետորեն և համարժեքորեն պետք է կարգավորի Եվրասիական տնտեսական միության շրջանակներում միջպետական փոխհարաբերությունների համակարգը:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ. սահմանադրություն, Եվրասիական տնտեսական միություն, միջպետական ինտեգրում, վերպետական միջազգային կազմակերպություն:

Միջազգային տնտեսական ինտեգրման գործընթացում կարևոր նշանակություն ունեն սահմանադրական սկզբունքներն ու նորմերը, որոնք միջազգային և ներպետական իրավունքի հարաբերակցության շրջանակին նոր առաջնահերթություններ են հաղորդում:

Ակնհայտ է, որ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների սահմանադրական իրավունքի

զարգացումն ուղղված է, մասնավորապես, միջպետական տնտեսական ինտեգրմանը: Այդպիսի գործընթացի տեսանկյունից ներկա ժամանակաշրջանում կարելի է նկատել հետխորհրդային տարածքում միջպետական միություններին պետությունների մասնակցության սահմանադրական ապահովման ինստիտուտի որոշակի խնդիրների առկայության մասին:

Անշուշտ, համապատասխան սահմանադրական նորմերի բացակայությունը կամ ոչ ամբողջական ամրագրման առկայությունը արդեն իսկ կարող են արգելակել առանձին պետությունների և միջպետական միավորման իրավական համակարգերի օրգանական փոխգործակցությամբ:

Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների սահմանադրական կարգավորումների բնույթը, մասնավորապես՝ ներպետական իրավական նորմերի նկատմամբ միջազգային իրավունքի նորմերի գերակայությունը հանգեցնում են նրան, որ միջազգային կազմակերպության շրջանակում պայմանագրային գործընթացն ենթադրվում է, որ պետք է զարգանա՝ թուլացնելով նույն սահմանադրական սկզբունքների դերակատարությունը¹: Օրինակ՝ և՛ Հայաստանի Հանրապետության, և՛ Ռուսաստանի Դաշնության, և՛ մյուս անդամ պետությունների Սահմա-

1 Stu' С.Д. Примбетов. Европейский Союз и Евразийское экономическое сообщество – использование опыта и перспективы сотрудничества. Информационно-аналитический журнал «ANALYTIC». Алматы, №3/2003. Էջ 8:

նադրությունները, եթե չեն նախատեսում դաշնային պետության ստեղծման հիմնադիր գործընթացներ, ապա նույնը չի կարելի ասել վերպետական միջազգային կազմակերպության անդամակցության իրագործման կառուցակարգերի մասին: Դրա համար էլ այդ խնդիրը լուծվում է միջազգային պայմանագրային հարաբերություններում¹:

Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների սահմանադրական դրույթների առավել հատկանշական գծերից է այն, որ միջազգային կազմակերպություններում նրանց մասնակցության վերաբերյալ բոլոր երկրների սահմանադրություններում բովանդակվում են համապատասխան նորմեր:

Բնավ, տվյալ հարցում զգացվել է 1990-ական թվականների հետխորհրդային շրջանի քաղաքական տրամադրությունների ազդեցությունը՝ պետությունների անկախության և ինքնիշխանության վերաբերյալ սահմանադրական ամրագրումների շեշտադրմամբ: Դիտարկենք Բելառուսի Հանրապետության, Ղազախստանի Հանրապետության, Ռուսաստանի Դաշնության, Հայաստանի Հանրապետության և Ղրղզստանի Հանրապետության սահմանադրությունների համապատասխան նորմերը²:

1) Բելառուսի Հանրապետության Սահմանադրության (1996թ.) 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասը հռչակում է, որ «Բելառուսի Հանրապետությունը միջազգային իրավունքի նորմերին համապատաս-

խան կամավորության հիման վրա կարող է անդամակցել միջպետական կազմավորումներին և դուրս գալ դրանցից»: Միաժամանակ, նույն Սահմանադրության 116-րդ հոդվածի 4-րդ մասով անուղղակիորեն հաստատում է, որ միջպետական այն կազմավորումների ակտերը, որոնց մասնակցում է Բելառուսի Հանրապետությունը, ծանաչվում են որպես նրա իրավական համակարգի մաս և ենթակա են քննության Սահմանադրական դատարանի կողմից:

2) Ղազախստանի Հանրապետության Սահմանադրության (1995թ.) առանցքային հարցադրումներից է պետությունների միջև բարիդրացիության սկզբունքի հաստատումը (հոդված 8), ըստ որի՝ «Ղազախստանի Հանրապետությունը հարգում է միջազգային իրավունքի սկզբունքները և նորմերը, վարում է պետությունների միջև համագործակցության և բարիդրացիական հարաբերությունների, նրանց հավասարության և ներքին գործերին չմիջամտելու, միջազգային վեճերի խաղաղ կարգավորման քաղաքականություն, միաժամանակ, հրաժարվելով առաջինը ռազմական ուժ կիրառելուց»:

3) Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրության (1993թ.) 79-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ռուսաստանի Դաշնությունը կարող է մասնակցել միջպետական միավորումներին և միջազգային պայմանագրերին համապատասխան նրանց փոխանցել իր լիազորությունների մի մասը, եթե դա չի առաջացնում մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների սահմանափակում և չի հակասում Ռուսաստանի Դաշնության սահմանադրական կարգի հիմունքներին»:

4) Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության (2015 թվականի փոփոխություններով) 13-րդ հոդվածը հռչակում է, որ «Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքականությունն իրականացվում է միջազգային իրավունքի հիման վրա՝ բոլոր պե-

1 Stu' Предложения по законодательному регулированию миграционной политики государств – членов ЕврАзЭС (одобрены постановлением Бюро Межпарламентской Ассамблеи ЕврАзЭС от 14.11.2013 № 5). Тематический сборник № 2(8.1) Межпарламентской Ассамблеи ЕврАзЭС. СПб., 2014:

2 Stu' Конституция Российской Федерации. Текст Конституции опубликован в "Российской газете" от 25 декабря 1993 г. N237., Конституция Республики Беларусь 1996 г., Конституция Республики Казахстан 1995 г., Конституция Республики Кыргызстан 1993 г. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը (2015 թվականի փոփոխություններով):

տությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերություններ հաստատելու նպատակով»: Իսկ նույն Սահմանադրության 205-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ «վերապետական միջազգային կազմակերպություններին Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության տարածքի փոփոխությանը վերաբերող հարցերը լուծվում են հանրաքվեների միջոցով»:

5) Դրդզատանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ (1993թ.) չի շոշափում միջպետական միավորումներում մասնակցության վերաբերյալ հարցը, սակայն, արտաքին քաղաքականության մասով նշվում, որ այն իրականացվում է միջազգային իրավունքի հիման վրա՝ բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական հարաբերություններ հաստատելու նպատակով:

Սահմանադրական հիշատակված նորմերի համադրված վերլուծությունից հետևում է, որ Եվրասիական տնտեսական միության բոլոր պետություններում միջազգային կազմակերպություններին անդամակցության հիմնախնդիրն ունի համընդհանուր նշանակություն և այն բխում է բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական ու փոխշահավետ հարաբերությունների հաստատման անհրաժեշտությունից:

Եվ միայն Բելառուսի Հանրապետության, Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրություններում է ուղղակիորեն սահմանվում միջազգային կազմակերպություններին անդամակցությանն առնչվող առանձին հարցեր և դրանց լուծման մեխանիզմներ: Անշուշտ, այս առումով տեղին է նկատել պրոֆեսոր Օ.Գ.Ռոմյանցևի այն նկատառումը, ըստ որի, «սահմանադրական կարգի հիմունքները՝ որպես ընդհանուր սկզբունքների համակարգ, որոշում են ոչ միայն հասարակության հիմնական ենթահամակարգերում հարաբերությունների վրա իրավական

ներգործության բովանդակությունը, այլև միջպետական հեռանկարային ինտեգրացիայի նպատակով միջազգային կազմավորումներին պետությունների մասնակցությամբ օբյեկտիվորեն պայմանավորված գործընթացները»:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ Եվրասիական տնտեսական միության երկրների սահմանադրություններով այդպես էլ չի սահմանվում միջազգային կազմավորումներին ու միություններին անդամակցության հիմքերն ու երաշխիքները, որոնց առկայությունը, կարծում ենք, կվկայեր սահմանադրական մակարդակում միջազգային այդ միությունների նոր իրավական ձևի ու դրա ուժի բարձրացման ու դերակատարության երաշխավորման մասին:

Անշուշտ, Սահմանադրությունը կարող է չպարունակել կոնկրետ Եվրասիական տնտեսական միությունում պետությունների անմիջական մասնակցության որոշակի մեխանիզմներ, սակայն, չպետք է բացառել, որ ինտեգրման զարգացման արդյունքում պետությունների նման իրավական ձևի համագործակցությունը կարող է վերածվել համադաշնային պետության ստեղծմանը, ինչպես օրինակ, դա իրականացվեց Եվրոպական Միության երկրների փորձով:

Այս հիմնավորմամբ պայմանավորված՝ կարծում ենք՝ Եվրասիական տնտեսական միության անդամ պետությունների սահմանադրական զարգացումների համատեքստում տեղին կլինի «Սահմանադրական կարգի հիմունքները» գլխում լրացնել նոր հոդվածով հետևյալ բովանդակությամբ՝ «Պետությունը միջազգային իրավունքի հիման վրա այլ պետությունների հետ կարող է մասնակցել միջազգային միություններին և դրանց մարմինների ստեղծմանը՝ միջազգային պայմանագրերին համապատասխան փոխանցելով իր

1 Stu' Румянцев О. Г. Основы конституционного строя России (понятие, содержание, вопросы становления). М., 2010, էջ 54:

լիազորությունների մասը, եթե դա համապատասխանում է իր ազգային շահերին»¹:

Հարկ է նշել, որ Եվրասիական տնտեսական միությունն, ըստ էության, ստեղծում է միջպետական համագործակցության իրավական շրջանակներ, այդ թվում միջազգային պայմանագրի կնքումից, այնուհետև, միության համապատասխան իրավասությամբ օժտված մարմինների կողմից պարտադիր կատարման ենթակա որոշումներ ընդունելուց մինչև այդ միության մասնակից երկրների միջև տնտեսական ինտեգրացման գործընթացների հաստատումը, սակայն, ինչպես Հայաստանի Հանրապետության, այնպես է, միության այլ մասնակից պետությունների Սահմանադրությունները որևէ վերապահում չեն կատարում կամ մատնանշում կոնկրետ միությանը տվյալ պետության մասնակցության վերաբերյալ:

Իհարկե, անհրաժեշտ է նաև հաշվի առնել, որ ԽՍՀՄ փլուզման արդյունքում առաջացած նոր անկախ պետությունների ձևավորման ու կայացման շրջանում նկատվել են իրար հակասող ու իրարամերժ միտումներ: Մի կողմից՝ նոր անկախ պետությունները ձգտում էին, ինչպես հնարավոր է, արագ ամրացնել անկախացած երկրի պետական ու ազգային ինքնիշխանությունը, մյուս կողմից՝ նրանք ձգտում էին պահպանել երբեմնի միասնական պետության շրջանակներում ձևավորված տնտեսական կապերը:

Հայտնվելով «ազատ ինքնիշխանության» պայմաններում՝ Եվրասիական տնտեսական համագործակցության երկրների համար այդպես էլ որոշիչ էր դառնում միջազգային և սահմանադրական իրավունքի նորմերի հարաբերակցության հիմնախնդիրը: Այս տեսանկյունից, չի կարելի չհամաձայնվել պրոֆեսոր Վիշնյակովի կարծիքին, որը միջազգային և սահմանադրական իրա-

վունքի նորմերի հարաբերակցության հարցի լուծված չլինելը՝ կապված միջազգային կամ սահմանադրական իրավունքին առաջնահերթ վերապահում տալու հետ, հանգեցնում է նրան, որ Եվրասիական տնտեսական միության իրավական համակարգն իր հերթին բովանդակում էր հիմնականում հակասական ու տարերային բնույթի տարրեր²:

Այս առումով հատկանշական է նաև այն, որ Եվրասիական տնտեսական միության կազմակերպման ու գործունեության իրավական համակարգում կարևորվեցին «Մաքսային միության մասին» և «Միասնական տնտեսական տարածքի մասին» 1999 թվականներին ընդունված պայմանագրերը, որոնք առաջադրեցին օրենսդրության մերձեցման և ունիֆիկացման խնդիրներ: Մասնավորապես՝ դրանք վերաբերում են՝ ա) օրենսդրական և այլ իրավական ակտերի նախապատրաստման գծով գործունեության համակարգմանը, այդ թվում՝ ազգային օրենսդրության մեջ համապատասխան փոփոխություններ կատարելու միջոցով, բ) նմուշային (մոդելային) ակտերի ընդունմանը, գ) օրենսդրության մերձեցման ու ունիֆիկացման համար այլ միջոցառումների ձեռնարկմանը:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ պետությունների օրենսդրության մերձեցմանն ուղղված ներպետական գործընթացները ոչ բոլոր դեպքերում են արդյունավետ լինում՝ հաշվի առնելով մասնակից պետությունների արտաքին քաղաքականության իրականացման բնագավառում տարբեր մոտեցումների առկայությունը:

Ընդ որում, այս առումով անհրաժեշտ է կարևորել Եվրասիական տնտեսական միության երկրներում միջազգային պայմանագրերի և համաձայնագրերի կատարման միասնական համակարգի ներմուծման սկզբունքի նշանակությունը, ինչն ենթադրում է՝ վավերացված

1 Այս լրացումը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության կարելի է նախատեսել 13-րդ հոդվածում նոր 2-րդ մաս շարադրելու միջոցով:

2 Стн'Вишняков В.Г. Правои межгосударственные объединения. СПб., 2003, էջ 78:

միջազգային պայմանագրերի ներառում ազգային իրավական համակարգեր, գործող ազգային օրենսդրական և այլ նորմատիվային ակտերի համապատասխանեցում միջազգային պայմանագրերի դրույթներին, ազգային օրենսդրության համակարգից միջազգային իրավունքի նորմերին հակասող ակտերի «չեղարկում», ազգային օրենսդրության իրավական բացերի «լրացում» կնքված միջազգային պայմանագրերի կատարման գծով նոր ակտերի ընդունում և այլն:

Միաժամանակ, հարկ է նկատել, որ միջազգային իրավական ընթացակարգերի արդյունքում էապես դանդաղեց սահմանադրական իրավունքի համապատասխան ինստիտուտների զարգացումը ինչպես Եվրասիական տնտեսական միության շրջանակում, այնպես էլ նրա առանձին մասնակից պետություններում:

Պրակտիկան ցույց է տալիս, որ այդ ինստիտուտների թերազնահատումը բացասական ներգործություն է ունենում միջազգային իրավունքի նորմերի կատարման վրա¹:

Անգամ այդ միության շրջանակներում առկա են ստորագրված տասնյակ պայմանագրեր ու համաձայնագրեր, որոնց, սակայն, մեծ մասը այդպես էլ ուժի մեջ չեն մտել: Դա անսպասելի չէր, քանի որ առանձին երկրների ազգային օրենսդրության ներդաշնակեցման իրավական ընթացակարգերի օգտագործումը այդպես էլ չի համապատասխանեցվել Եվրասիական տնտեսական միության նպատակին. այն է՝ Միության անդամ պետությունների տնտեսական ներուժի արդյունավետ օգտագործմամբ նպաս-

տել ժողովուրդների կենսամակարդակի բարձրացման համար:

Բնականաբար, Եվրասիական տնտեսական միության իրավական համակարգի կայացման ու զարգացման գործում ինքնուրույն ու էական դերակատարությունը պետք է վերապահել սահմանադրական իրավունքին, որը կոչված է կարգավորելու այն հարաբերությունները, որոնք դրսևորվում են մասնակից պետությունների համատեղ ու կամաարտահայտման արդյունքում և չեն կարող կրել բացառապես միջպետական կամ վերազգային բնույթ:

Միաժամանակ, Միության շրջանակում մասնակից երկրների որպես ինքնիշխան պետություններ, ինչպես նաև Եվրասիական տնտեսական միության իրավական համակարգի զարգացման հիմքում պետք է դրված լինեն սահմանադրական որոշակի սկզբունքներ ու նորմեր, որոնք կարող են լրացվել միջազգային իրավունքի նորմերով²:

Այսպիսով՝ սահմանադրական իրավունքը առավել արդյունավետորեն, իսկ գլխավորը, ավելի համարժեքորեն պետք է կարգավորի Եվրասիական տնտեսական միության շրջանակներում միջպետական փոխհարաբերությունների համակարգը, սակայն այստեղ առաձնակի նշանակություն կարող են ունենալ այդ հարաբերությունների գիտական հետազոտություններն ու վերլուծությունները, ինչպես նաև Եվրասիական տնտեսական միության իրավական համակարգի ներքին միասնականության ապահովման ուղղված պետությունների ձգտումները:

1 Միջազգային կազմակերպության իրավական ակտերի վերաբերյալ համեմատական իրավական վերլուծություն կատարվել է Բելառուսի Հանրապետության Նախագահին առընթեր Ազգային կենտրոնի կողմից, որի արդյունքները քննարկվել են Եվրասիական տնտեսական միության 2011 թվականի նոյեմբերի 17-ին Իրավական հարցերով մշտական հանձնաժողովի կողմից: Стен' Постановление Постоянной комиссии по правовым вопросам МПА ЕвразЭС № 9 от 17.11.2012г.:

2 Այս առումով, տեղին է նկատել ՀՀ Սահմանադրության 205-րդ հոդվածի սահմանադրական կարգավորման կարևորությունը, ըստ որի՝ վերպետական միջազգային կազմակերպություններին Հայաստանի Հանրապետության անդամակցության հարցի լուծումն իրականացվում է բացառապես հանրաքվեի միջոցով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հայաստանի Հանրապետության 1995 թվականի հուլիսի 5-ի Սահմանադրությունը՝ 2015 թվականի փոփոխություններով, Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր, Հատուկ թողարկում, հոդվ. 1118, 21 դեկտեմբերի 2015 թ.:
2. Конституция Российской Федерации Текст Конституции опубликован в “Российской газете” от 25 декабря 1993 г. N 237.,
3. Конституция Республики Беларусь 1996 г.,
4. Конституция Республики Казахстан 1995 г.,
5. Конституция Республики Кыргызстан 1993 г.
6. Тематический сборник № 2(8.1) Межпарламентской Ассамблеи ЕврАзЭС. Спб., 2014:
7. Информационно–аналитический журнал «ANALYTIC». Алматы, №3/2003:

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРИНЦИПОВ И НОРМ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА В РАМКАХ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

АБРААМ АБРААМЯН

Европейская региональная образовательная академия, кафедра юриспруденции, аспирант

В статье автор обратился к исследованию основных проблем конституционных норм и принципов, роли и значения межгосударственных интеграционных процессов в рамках Евразийского экономического союза.

Отмечая важность основных проблем интеграционных процессов государств – членов Евразийского экономического союза, а также результаты системного анализа конституционных норм, автор пришел к выводу, что конституционное право этих государств эффективно и адекватно регулирует межгосударственные взаимоотношения в рамках Евразийского экономического союза.

ROLE AND IMPORTANCE OF CONSTITUTIONAL PRINCIPLES AND NORMS OF EURASIAN ECONOMIC UNION WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERSTATE INTEGRATION PROCESSES

ABRAHAM ABRAHAMYAN

European Regional Educational Academy Department of Law, Postgraduate

In the article the author touches upon to the study of the basic problems of the constitutional norms and principles, the role and importance of interstate integration processes within the Eurasian Economic Union.

Stressing the importance of the main problems of integration processes of states – members of the Eurasian Economic Union, as well as results of the system analysis of the constitutional norms, the author came to the conclusion that the constitutional law of these countries is to effectively and adequately regulate the interstate relations in the framework of the Eurasian Economic Union.